

Соломинчук В. В. Нормативно-правовое регулирование деятельности студенческих профсоюзных организаций.

В статье осуществлен анализ нормативно-правового регулирования деятельности профсоюзных организаций студентов и сформулированы предложения по совершенствованию законодательства, регулирующего их деятельность.

Ключевые слова: профессиональные союзы, правовое регулирование, правоотношений в сфере высшего образования, молодежные организации.

Solominchuk V. V. Legal regulation student's trade union organizations.

This article analyzes the legal regulation of student's trade union organizations. The article describes proposals to improve the legislation governing their rights and guarantees.

Key words: trade unions, regulation, legal relations in higher education, youth organizations.

УДК 342.4(477)“19”

Токарчук О. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ПРОЕКТІВ КОНСТИТУЦІЙ С. ДНІСТРЯНСЬКОГО ТА О. ЕЙХЕЛЬМАНА)

У статті досліджуються принципи й погляди С. Дністрянського та О. Ейхельмана щодо проблем державного будівництва, котрі виявилися у підготовлених ними проектах Конституцій. На основі праць вітчизняних дослідників визначено, що учені-правники були прихильниками республіканської форми правління – президентської (С. Дністрянський) та парламентської (О. Ейхельман), приділяли увагу актуальним проблемам реформи місцевого самоврядування.

Ключові слова: С. Дністрянський, О. Ейхельман, проект Конституції, держава, влада, місцеве самоврядування.

Сучасна спільнота в силу різних умов, а особливо доступу досвіду розвинених країн, поширення так званих цивілізаційних процесів, конститується в єдність не тільки за ознаками природно-історичної етноспільності чи за волею сильною, утримуючою людей в гурті держави, влади – резонно відзначає Є. Бистрицький. Люди тримаються разом перш за все тому, що мають спільні інтереси, спираються один на одного, вільно виробляючи консенсус спільного життя. Чим більше громадського самоврядування, отже контролю над адміністраціями різних рівнів з боку громадян, тим міцніша держава. Держава сьогодні тримається не силою влади, а її “слабкістю” перед владою контролю над державницькими інститутами з боку громад пересічних громадян. Від впровадження ідеї демократії, відкритого, правового, демократичного суспільства залежить виживання, самоствердження України [2]. В даному контексті варто звернутися до правової спадщини відомих правників С. Дністрянського та О. Ейхельмана, котрі завдяки власному юридичному досвіду, аналізу проблем державного будівництва на основі дослідження історії української держави й права прийшли до усвідомлення та обґрунтування ідеї визнання права української нації як історичної спільності на державну незалежність.

До теоретичних проблем державного будівництва в політико-правовій думці

С. Дністрянського та О. Ейхельмана зверталось чимало вчених, зокрема О. Александрович, В. Возьний, Д. Габінет, А. Клюй, А. Коваль, Г. Корольов, О. Мироненко, О. Мошак, В. Потульницький, Я. Турчин, І. Усенко.

Метою статті є дослідження окремих аспектів наукового дискурсу щодо концепції демократичної, правової, соціальної держави з децентралізацією влади у правовому доробку С. Дністрянського та О. Ейхельмана.

Модель національної держави будували у формі внутрішньої сполуки народів (С. Дністрянський), федерації земель (О. Ейхельман). Основним критерієм історичної доцільності тієї чи іншої форми державного будівництва вони вважали інтереси нації і держави при домінуванні суверенності нації над суверенністю держави. Захищаючи право українського народу на самовизначення в межах своєї власної етнічної території, вони вбачали в ідеях демократії та республікансько-демократичної державності головну базу життя України, визначали національну ідею і національну психологію як сутність нації, що скеровує народ на боротьбу з територіальними зазіханнями іншої держави [6, с. 62].

Для дослідження тенденцій розвитку правової думки української еміграції міжвоєнного періоду важливе значення має огляд проектів конституцій С. Дністрянського та О. Ейхельмана, які є зафіксованим у правовій формі відображенням правових принципів та поглядів їх авторів [11, с. 9]. О. Мошак головною рисою обох проектів визначає законодавче забезпечення реалізації права народного волевиявлення та широке застосування принципів безпосередньої демократії: референдумів, зборів, всенародних опитувань; надання права законодавчої ініціативи, права критики діючого законодавства й діяльності органів державної влади окремим професійним організаціям і широким верствам населення. Аналіз базових положень зазначених документів, тобто визначення правового статусу, порядку утворення та характеру взаємин в системі державної влади, дає змогу дійти висновку, що їх автори виявляли прихильність до різних типів республіканської форми правління – президентської (С. Дністрянський) та парламентської (О. Ейхельман) [11, с. 9].

На думку С. Дністрянського, завдання, яке стоїть перед державою, полягає у створенні стабільності та узгодженості інтересів у суспільстві. Державне право лише тоді зможе досягти поставленого перед державою завдання, коли воно буде базуватись на звичаєвому праві. Тільки в такому випадку держава може стати правовою державою [7, с. 9].

А. Коваль дійшов висновку, що розглядаючи питання походження держави як найвищої соціальної організації у суспільстві, С. Дністрянський був прихильником концепції Аристотеля про природне походження держави [7, с. 9].

І. Усенко зазначає, що С. Дністрянський підготував проект Конституції ЗУНР в еміграції наприкінці 1920 р. на замовлення уряду Західно-Української Народної Республіки. На відміну від проекту Конституції Галицької держави в новому проекті передбачалося об'єднання ЗУНР з Великою Україною на основі права народів на самовизначення [16].

Одним з загальних елементів Конституції С. Дністрянського є поділ державної влади на три гілки: законодавча (Народна палата – найвищий законодавчий орган ЗУНР; мав обиратися раз на 4 роки), виконавча (президент республіки й уряд), судова

(Державний судовий трибунал). Законодавча гілка влади повинна була стати ареопагом для правових постанов. Виконавча гілка влади обіймає керування при проведенні законів. Ціллю судової влади є розсуд правових відносин, а також протиправних випадків між окремими громадянами чи їх відносинами з державою [4, с. 15].

С. Дністрянський піддавав критиці окремі положення Конституційного проекту О. Ейхельмана, а саме: в документі відсутні правові положення щодо затвердження Основного закону через волю народу; спростовувалася теза про те, що православна церква є рівноправним суб'єктом державно-правної дійсності на рівні з державою; критикувалося введення пропорційної системи виборів. С. Дністрянський вважав, що належним чином не закріплені права національних меншин [15, с. 105-106]. У проекті самого Дністрянського за національними меншинами законодавчо було закріплено право на автономію з врахуванням встановлених норм представництва, а саме відношення 4:1:1 – 4 українці, 1 поляк та 1 представник іншої національності. В. Потульницький, І. Усенко, В. Возьний стверджують, що таке положення повинно було сприяти утвердженню права українського народу як природного власника національної території, на повне самовизначення на своїй землі та водночас забезпеченню прав інших народностей [16; 12, с. 211]. Мали створитися три національні курії; встановлювалася культурна автономія національних меншин, що проявилось у поділі шкільної ради на національні секції, вживання рідної мови в урядових установах, судах, громадському житті [3, с. 13].

В проекті О. Ейхельмана позитивно С. Дністрянський оцінив норми про рівність прав жінок і чоловіків у цивільному й політичному житті; правову охорону людської праці та робітників; постанову проекту про приватну власність та вирішення земельного питання [15, с. 105-106]. Він уважав, що держава повинна гарантувати громадянину особисту, економічну та політичну свободу. На його думку економічна свобода, не повинна шкодити державній владі у здійсненні справедливого розподілу благ. Держава мала брати під опіку “економічно слабших”, обмежуючи з цією метою у разі необхідності індивідуальну свободу. Загальний економічний порядок держави повинен ґрунтуватися на приватній власності, яка водночас підпорядковувалась би суспільним обмеженням з огляду на добро загалом [16].

Згідно державно-правових поглядів С. Дністрянського, кордонами національної держави мають бути кордони етнічної території народу. Вчений-правник визначав, що як держава, так і народ мають спільні елементи: територія, люди, проте для держави важливішою є територія, а для народу – люди. Кордони держави завжди мають політичний статус, а народу – етнічний чи культурний [7, с. 10]. За концепцією О. Ейхельмана територіальні кордони держави визначались історичними українськими землями, які переважно були заселені українцями. Передбачав створення автономії з відповідними Краєвими Радами – для тих територій України, які мають окремий культурно-господарський інтерес [15, с. 105].

Свої наукові пошуки О. Ейхельман присвятив дослідженню різних елементів політичної системи суспільства та їх правовому оформленню. З-поміж них виділимо наукові праці, що розкривають принципи та зміст міждержавних відносин, проблеми організації державного управління, реформування органів місцевого самоврядування, розвиток правових і соціальних відносин у суспільстві, обґрунтування федеративних

ідей державного устрою тощо. Окреслені наукові напрями були пріоритетними для О. Ейхельмана в еміграційний період [6, с. 62].

Погляди О. Ейхельмана на проблеми державного будівництва отримали завершення і об'єднання в авторському проекті Конституції УНР, написаному вченим-правником у 1921 р. В подальшому, будучи в еміграції, у 1934 р. він задекларує нові шляхи розвитку української держави і права, але не відмовиться від принципу демократизму, народовладдя, федералізму і децентралізації влади. Серед базових принципів авторського проекту Основного закону УНР О. Ейхельмана виділяються: принцип федералізму й народного суверенітету. Саме вони, на його думку, обмежують “всевладне володарство парламенту”, парламентського абсолютизму, посилюючи позиції установчої гілки влади через участь народу в референдумах, плебісцитах тощо. Сам автор зазначав, що його проект ставить за мету підсилити установчу владу та розширити зміст конституції значною кількістю директив законодавчій гілці влади [14, с. 41].

Державну організацію республіки О. Ейхельман поділяв на такі інституції: Федеральна установча влада народу УНР; Федерально-державний парламент; Федеральна управа; Федерально-державна рада міністрів; Федерально-державний суд [8, с. 160]. Г. Корольов вважає, що правник використав класичну теорію поділу влади, обґрунтовану французьким філософом-просвітником Ш. Монтеск'є, доповнивши установчою і контрольною владою. Відповідно до неї така влада має функціонувати завдяки правовому контролю і головне – створювати демократичні засади держави [8, с. 161].

У галузі державного права правник вказував на важливість вдосконалення системи вищої установчої (народної) влади та форм взаємодії з похідними гілками влади: законодавчої, виконавчої та судової. На рівні з ними розглядає систему державно-фінансового контролю і місцевого самоврядування у розумінні публічно-правових одиниць. Учений дуже активно обґрунтовує потребу розширення повноважень місцевих адміністративних одиниць [13, с. 38].

Місьцеве самоврядування постало одним із провідних інститутів демократичного конституційного ладу також і в проекті Конституції С. Дністрянського. Він обґрунтував його найбільш суттєві положення, сформував правову систему – округ, повіт, громада. Вперше визначив роль територіальної громади як природної асоціації громадян – сіл, міст і нормативно закріпив демократичний порядок формування органів місцевого самоврядування. В. Восьний вважає, що законодавче розмежування С. Дністрянським компетенції органів місцевого самоврядування – округ, повіт, громада, створило конституційні гарантії, які унеможливили втручання органів держави у сферу повноважень місцевого самоврядування. На конституційному рівні, на думку В. Восьного, вперше встановлено право держави регламентувати питання місцевого самоврядування у законодавчому порядку та водночас обов'язок держави надавати всебічну підтримку й допомогу місцевому самоврядуванню [3, с. 12].

На сьогодні, існуюча в Україні система місцевого самоврядування, не відповідає потребам суспільства. Функціонування місцевого самоврядування не забезпечує створення та підтримки сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади. Перед

місцевим самоврядуванням постали виклики, що потребують ефективного реагування, зокрема, економічна неспроможність більшості територіальних громад, органів місцевого самоврядування щодо здійснення власних і делегованих повноважень, недостатність ресурсів у бюджетах розвитку територіальних громад для інвестицій в інфраструктуру та б.ін. [9].

О. Ейхельман також торкався вищезначених проблем у своїх наукових працях, підготованих в еміграційний період життя, розкриваючи зміст державного й адміністративного права. Так, Я. Турчин стверджує, що фахівець з адміністративного права О. Ейхельман постійно підкреслював важливість місцевого самоврядування в Україні, на його думку, громади, волості, містечка, повіти та вищі одиниці самоврядування в межах автономії повинні вирішували питання про місцеві потреби та потреби в межах своєї території [15, с. 105]; він відстежував вплив на місцеве самоврядування західноєвропейського, магдебурзького, саксонського, імператорського права [13, с. 36].

О. Александрович акцентує увагу, що вперше у вітчизняній конституційній теорії, а можливо, й у світовій, О. Ейхельман запропонував ретельно регламентовану, до дрібниць продуману систему поділу влад у державі. Так, у 1890 р. в “Огляді центральних і місцевих установ Управління в Росії” він у згоді з провідними світовими фахівцями з державного права виокремлював три класичні функції державної влади – законодавство, управління (у вузькому значенні) та відправлення правосуддя, – розподілені між різними владними органами так, щоб урівноважувати одне одного. Управління він вважав сферою ієрархічно побудованої виконавчої влади, обмеженої у праві тлумачення законів і за формою, і за змістом [5, с. 1-2; 1, с. 4].

У проекті Конституції О. Ейхельмана вищим законодавчим органом мав стати Федерально-державний парламент, що об'єднав би дві палати: Земсько-державну палату (до її складу мали входити 3-5 представників, делегованих від окремих земель, відповідно до кількості населення певної адміністративно-територіальної одиниці) та Федерально-державну раду (депутати повинні були обиратися на 4 роки всенародним таємним прямим голосуванням за пропорційною виборчою системою) [4, с. 16].

Г. Корольов критично ставиться до виділеної нової гілки влади – федерально-державного контролю (бачилась як податкова і фіскальна поліція), називаючи проект федералізації УНР О. Ейхельмана досить суперечливим і нереальним, оскільки ця влада мала б забезпечувати наповнення федерального бюджету, на практиці обмежуючи фінансову автономію суб'єктів федерації [8, с. 161].

Сам же О. Ейхельман фінансово-контрольну гілку влади називав “невідкладною інституцією” у вирішенні складних господарських питань тогочасної державності. Її основне призначення – ревізування фінансової діяльності. У разі прийняття складних рішень вона наділялась правом звернення до народу та проведення референдумів, якщо виникали суперечності з парламентом. Фінансово-контрольній владі, підкреслював правник, належить аналогічне становище в загальному складі державної влади, як судовій владі [1, с. 2].

З погляду О. Мироненка, основи проекту Конституції О. Ейхельмана закладені на базі новітнього класичного конституціоналізму, джерелами якого вважались англійська, американська та революційні французькі конституції. Основний закон щонайбільше близький до республіканського федеративного типу Конституції США

та англійського парламентського абсолютизму. Вчений стверджує, що місце парламентарної монархії в УНР зайняла б парламентарна республіка. Проект Основного закону в суті своїй відкидав уявний конституціоналізм [10, с. 177].

Згідно вчення С. Дністрянського та О. Ейхельмана кожна нація володіє правом на самовизначення; це право є вищим і незалежним від держави. Базовими положеннями у державницьких доктринах учених-правників стали принципи авторитету народу (за українськими національними традиціями є очевидним, так як функціонувало народне віче), демократизму, довіри народу до справедливої влади та відповідальності останньої, децентралізації влади, власних обґрунтованих концепцій федералізму, що потребують більш детального аналізу. Події у нашій державі засвідчують цінність осмислення поглядів видатних особистостей, можливо, й впровадження окремих ідей в контексті реформи місцевого самоврядування, конституційної реформи.

Використані джерела:

1. *Александрович О. О.* Контрольна влада у проекті Конституції УНР Отто Ейхельмана [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://relay.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-2/doc/1/13.pdf>
2. *Бистрицький Є.* Національна ідея і громадянське суспільство в українському державотворенні [Електронний ресурс] / Є. Бистрицький // Моделі державності та державного устрою України на порозі ХХІ століття: матеріали наук.-прак. семінару. – К., 1996. – 29 січ. – С. 36-40. – Режим доступу : <http://www.bystrytsky.org/ideasus96.htm>
3. *Возьний В. І.* Державно-правові погляди академіка С. С. Дністрянського : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень” / В. І. Возьний. – К., 1999. – 18 с.
4. *Габінет Д. А.* Ідеї парламентаризму в проектах конституцій незалежної Української держави періоду між світовими війнами / Д. А. Габінет // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород : Видавничий дім “Гельветика”, 2015. – Вип. 33. Т. 1. – С. 14-18.
5. *Эйхельман О.* Обзор центральных и местных учреждений Управления в России и устава о службе по определению от правительства / О. Эйхельман. – К. : Тип. имп. ун-та. Св. Владимира, 1890. – 83 с.
6. *Клюй А. І.* Українська національна ідея як проблема суспільно-політичної думки початку ХХ ст. та сучасності / А. І. Клюй // Вісник Дніпропетровського університету. – 2014. – Т. 22, Вип. 24. – С. 61-66.
7. *Коваль А. Ф.* Погляди Станіслава Дністрянського на право та державу (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень” / А. Ф. Коваль. – Л., 2005. – 16 с.
8. *Корольов Г. О.* Українська біографія Отто Ейхельмана: імперська лояльність та служіння “іншій” або “своїй” нації / Г. О. Корольов // Архіви України. – 2014. – № 1. – С. 156-167.
9. Короткий огляд реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bystrytsky.org/ideasus96.htm>
10. *Мироненко О. М.* Витоки українського революційного конституціоналізму 1917–1920 рр. Теоретико-методологічний аспект / О. М. Мироненко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 260 с.
11. *Мошак О. В.* Альтернативні концепції державності в політичній думці української міжвоєнної еміграції в Європі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.01 “ Теорія і історія політичної науки” / Мошак Олена Володимирівна. – О., 2002. – 16 с.
12. *Потульницький В.* Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці) / В. Потульницький. – К. : Либідь, 1992. – 232 с.
13. *Турчин Я.* Основні напрямки наукових досліджень О. Ейхельмана: шлях до формування державницького ідеалу / Я. Турчин // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розв. – 2010. – Вип. 22. – С. 34-40.

14. Турчин Я. Принципи і шляхи реалізації державної влади в науково-теоретичних працях Отто Ейхельмана / Я. Турчин // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розв. – 2009. – Вип. 21. – С. 39-44.
15. Турчин Я. Основні етапи становлення і розвитку конституційних ідей О. Ейхельмана / Я. Б. Турчин // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”; сер.: Державне управління. – 2010. – Т. 130, Вип. 117. – С. 103-107.
16. Усенко І. Б. Конституційні проекти Галицької держави та Західноукраїнської Народної Республіки, Конституційні проекти С. Дністрянського [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України : Т. 5: Кон-Кю / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К. : В-во “Наукова думка”, 2008. – 568 с. : іл. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsiyini_Proekti_Galitskoi_Derzhavi

Токарчук О. В. Теоретические проблемы государственного строительства (на основе анализа проектов конституций С. Днестрянского и А. Эйхельмана).

В статье исследуются принципы и взгляды С. Днестрянского и А. Эйхельмана на проблемы государственного построения, которые оказались в подготовленных ими проектах Конституции. На основании работ отечественных исследователей определено, что ученые-юристы были сторонниками республиканской формы правления – президентской (С. Днестрянский) и парламентской (А. Эйхельман), уделяли внимание актуальным проблемам реформирования местного самоуправления.

Ключевые слова: С. Днестрянский, А. Эйхельман, проект Конституции, государство, власть, местное самоуправление.

Tokarchuk O. V. Theoretical problems of the state construction (on the basis of the analysis of drafts of constitutions of S. Dnestryansky and A. Eykhelman).

In article the principles and views of S. Dnestryansky and A. Eykhelman are investigated on problems of the state construction which appeared in the draft constitutions prepared by them. On the basis of works of domestic researchers it is defined that scientists-lawyers were supporters of the republican form of government - presidential (S. Dnestryansky) and parliamentary (A. Eykhelman), paid attention to actual problems of reforming of local government.

Key words: S. Dnestrovsky, A. Eykhelman, draft constitution, state, power, local government.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.99:347.965-027.555

Білозьоров Є. В., Кривицький Ю. В.
Національна академія внутрішніх справ

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДОВИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти дискреційних повноважень судових органів як суб'єктів здійснення правозахисної діяльності в Україні. Визначено сутність, завдання правозахисної діяльності держави, а також механізм і суб'єктів її здійснення. Проаналізовано підходи до розуміння природи суддівської (судової) дискреції (розсуду) в сучасній юридичній науці. Особливу увагу приділено дослідженню особливості дискреційних повноважень судів загальної юрисдикції як суб'єктів здійснення правозахисної діяльності в Україні в межах адміністративного та кримінального судочинства.